

SLOVENSKÝ KATOLICKÝ KNĚZ JOZEF VIKTORIN, HRAD BUCHLOV A LUDMILA BERCHTOLDOVÁ

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Pozornosti historiků dosud uniká osobnost hraběnky Ludmily Berchtoldové (1808–1869). Článek objasňuje její vztahy se slovenským obrozencem, katolickým knězem Jozefem Viktorinem, autorem příspěvku o hradě Buchlově, otištěném roku 1862 v literárním almanachu Lipa.

Hrad Buchlov, pozoruhodná památka moravské historie, má pestré dějiny spojené s životem řady šlechtických rodů i běžných lidí.¹ Kdysi pyšné panské sídlo se ale v 19. století změnilo spíše v symbol svého někdejšího významu, dané i skutečností, že jeho majitelé si počátkem 18. století vybudovali v nedalekých Buchlovicích zámek ve stylu italské vily, lépe vyhovující měnícímu se životnímu stylu aristokracie. Hrad sám se postupně měnil v jakési muzeum, zvláště když se jeho majiteli stali Berchtoldové z Uherčic, zejména pak Zikmund Berchtold (1799–1869). Právě on rozsáhlý objekt přeměnil na muzeum s různými sbírkami a umožnil, aby jej běžně mohla navštěvovat veřejnost. Její česká část, prožívající své národní obrození, mu zároveň ve svých romantických představách „přidělila“ funkci místa národní paměti, přitažlivého pro nemalou část české (moravské) veřejnosti. Návštěva Buchlova, stejně jako poutě na nedaleký Velehrad či vzdálenější Hostýn, se staly nedílnou součástí obrozenecké mytologie na Moravě. Pozoruhodným dokladem romanticko-obrozeneckého mýtu oprádkujícího hrad je nejstarší pamětní kniha hradu Buchlova z let 1829–1851.² Jeho významu si povšiml již před léty historik Vladimír Voldán³ a následně i jiní autoři.⁴ Naším cílem však není její případný rozbor, ale jen jeden zápis, vztahující se k datu 21. září 1847.

Jozef Viktorin zachycený na tablu Slovenští výtěčníci, pořízeného patrně roku 1864 R. M. Přechetělem na počest založení Matice slovenské (1863).

Ludmila Berchtoldová, výřez z obrazu Františka Dorazila, olejomalba, obraz namalovaný dle fotografie ze šedesátých let 19. století. Zdroj: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond SH Buchlov, BU 1830a.

Tehdy hrad navštívila skupina Slováků, jejichž jména dodnes připomínají slovenské školní učebnice. Nejstarší z nich byl učitel a pozdější notář Samuel Jurkovič. Doprovázeli jej jeho dva zeti, Jozef Miloslav Hurban a Daniel Sloboda, oba evangeličtí knězi, první působící ve slovenském Hlbokém, druhý ve východomoravské Rusavě. Konečně posledním členem výpravy byl Jozef Karol Viktorin, katolický kněz, toho času kaplan v uherském Budíně.

Pro většinu z nich to byla první návštěva hradu a jeho okolí, jen J. M. Hurban zde již předtím byl, a to 16. srpna téhož roku, kdy si jej prohlédl v doprovodu své manželky Anny a švagrové Juliany Slobodové; obě byly dcery zmíněného S. Jurkoviče. Primárním cílem jejich cesty nebyl tehdy Buchlov sám, ale návštěva proslulého buchlovického lékaře dr. Antonína Hirta, který léčil s pomocí homeopatie. Důvodem byly dlouholeté bolesti hlavy, kterými trpěla Anna Hurbanová.⁵ Hurbanovi se výlet natolik zalíbil, že začal hned organizovat další.⁶ Posléze se všichni již jmenovaní sešli 20. září v Uherském Hradišti, kdy ještě navštívili Velehrad a opět dr. Hirta, „*homeopata v zámku*“. Vlastní návštěvu Buchlova zaznamenal D. Sloboda ve svém deníku: „*Ráno šli sme na hrad Buchlov. Dozorce Námysl nás provodil po zámku. Lipa hore korenem vsazená, kamenný stůl a lavice pro súdce lovcího práva pri „Turris fortissima“. Sbírký mineralogické, zoologické bohaté. Zbraně hussitické. Síně rytířské. Spuckzimmer bílé pání. Z věže vrchu rozkošný výhled k Hostýnu, slovenským Tatrám, k Prešpurku, Pálavským vrchom.*“⁷

Je zřejmé, že dotyční si výlet užili a hrad a jeho sbírky si důkladně prohlédli. Závidět jim pak můžeme vzpomenuť výhled, dnes zřejmě neopakovatelný. Romantické vnímání hradu a jeho minulosti i dobové národní cítění účastníků výpravy projevil J. M. Hurban. Inspirován silou okamžiku, napsal do pamětní knihy následující verš i svou národní vizi právě vznikající spisovnou slovenštinou:

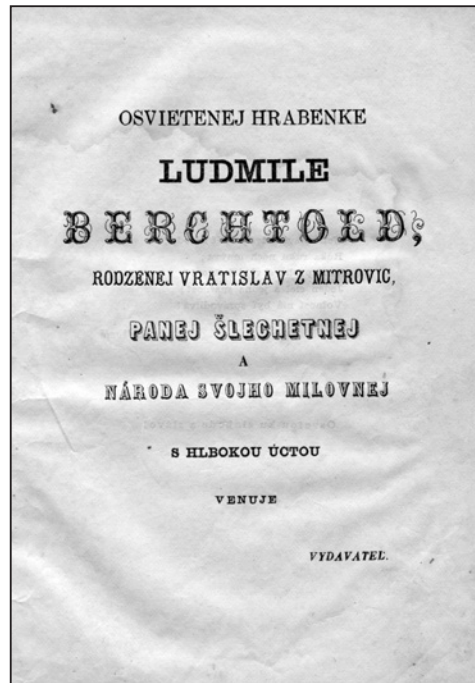
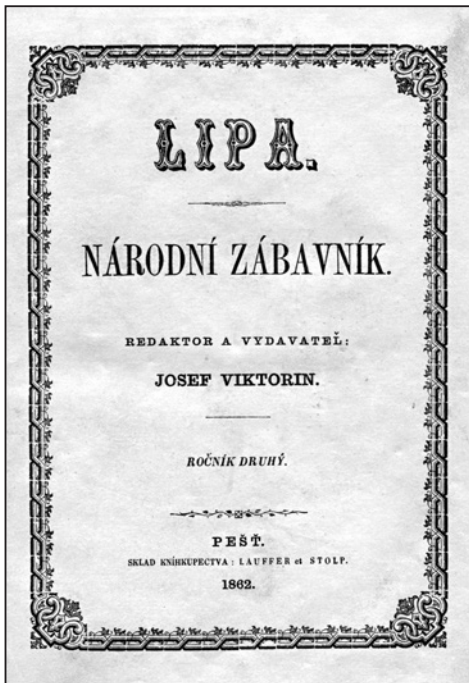
*„Dňa 21. septembra 1847.
Viděli sme pamjatki vekou minulích,
v citu a tušeňi času budúceho;
ňechajme sa píšiť vnukou – na zhinulích
otcov – mi idme od veku mrúceho;
idme k slobodě, idme k oslaveňi,
v tomto duchu nehiňe – v tom sa nemení!“*

Všichni přítomní se pak podepsali, přičemž Hurban tak učinil ruskou azbukou, nepochybně odrážející jeho víru v mocného slovanského souseda.

Nás už ani dále nebude zajímat, že Sloboda a Hurban s řadou dalších osob navštívili Buchlov ještě 3. září 1860,⁸ nebo že pro S. Jurkoviče to byla první i poslední návštěva sledované památky, ale skutečnost, že hrad – muzeum navštívil znovu i poslední účastník první výpravy, Jozef Viktorin. Učinil tak 22. srpna 1850 a tentokrát i on poznamenal do pamětní knihy burcující verš, vypovídající o jeho smýšlení:

*„Buchlove nádherný,
coš ty těmto krajům,
to budou Slavjani
europským národům!“⁹*

Je zřejmé, že hrad autora okouznil, a to natolik, že se k němu ještě jednou vrátil v podobě statě, otištěné v roce 1862 na stránkách literárního almanachu Lipa (s podtitulem Národní zábavník, sv. II., s. 281–304), jehož byl redaktorem i vydavatelem. A nejen to. Celý rozsáhlý

Titulní list almanachu Lipa z roku 1862 a dedikace hraběnce Berchtoldové.

svazek (404 stran) pak věnoval jediné osobě: Osvícené hraběnce Ludmile Berchtoldové, „*panej šlechetnej a národa svojho milovnej s hlbokou úctou*“.

Bylo poněkud zvláštní číst takové věnování na stránkách slovenského literárního almanachu, jehož původce již první ročník zasvětil „*osvete a vzájemnosti slovanskej*“,¹⁰ což nepochybně muselo podráždít jeho maďarské okolí, protože byl knězem v uherském Budíně a tam i almanach vydával. Překvapí také jasné národnostní připsání knihy zmíněné šlechtičně, totiž že je národu svého „milovník“, čímž byl jednoznačně myšlen národ český.

Podívejme se nyní, kdo byli tito dva protagonisté sledované záležitosti. Protože dáma má vždy přednost, začneme u hraběnky Ludmily Berchtoldové, roz. Mitrovské (1808–1869).¹¹ Ta se v roce 1828 provdala za Zikmunda Berchtolda (1799–1869), který se původně vydal na vojenskou dráhu. Jeho silné promaďarské sympatie došly naplnění za revoluce let 1848–1849, kdy se aktivně zúčastnil protihabsburské revolty a za to byl odsouzen k trestu smrti. Dostal sice milost, ale byl na dlouhá léta internován na zámku v Buchlovicích. Oporu nacházel u své manželky, která údajně také přispěla k stabilizaci a rozvoji tamního hospodaření.¹² Spolu měli tři děti – syna Zikmunda (1834–1900) a dcery Valburgu Konstancii (1829–1856), která ale předčasně zemřela po porodu, a Ludmilu Gizelu (1831–1915). Ani život mladší dcery nebyl příliš radostný, neboť u ní propukla duševní choroba. Je jisté, že osudy obou dcer matka těžce prožívala.

Bohužel, to je asi tak vše, co o jejím životě víme. Nebyla jí dosud věnována žádná speciální studie, ač by si to nepochybně zasloužila. Různé zdroje spíše naznačují než dokumentují, že měla určitý romantický vztah k české minulosti a možná chovala i jisté sympatie k probíhající národní emancipaci českého národa. Snad se zde projevil myšlenkový odkaz jejího prastrýce Jana Jeníka z Bratřic; víme rovněž o jejich stycích s Václavem Hankou (dochováno deset jeho česky psaných listů z let 1846–1859) a s rodinou dr. Josefa Václava Podlipského

nebo Františka Palackého. Patrně na její postoje měl vliv i osud jejího manžela. Nakonec také uměla česky a česky i psala, byť češtinou značně kostrbatou. Z dnešního pohledu se jeví jako poněkud nešťastná, romanticky založená a dobročinností vynikající osoba, a tak je také v dnešní populárnější zaměřené literatuře podávána.¹³ Při jejím poznávání a hodnocení jsme v zásadě nepokročili o nic dále, než jak byla vnímána v dobovém kontextu těmi, kteří ji nějak poznali, jak připomíná hodnocení Ruperta Marii Přecechtěla, člena řádu servitů v Pešti, takto rodáka z hanáckých Lobodic u Tovačova, který ve svém Rozhledu dějin českoslovanské literatury z roku 1872 u biografie jejího manžela rovněž uvedl: „Hraběnka byla výtečná vlastenka, vzorná šlechtična a známá skrz své pohostinství a dobrotu naproti chudým lidem.“¹⁴

Podstatně více toho víme o Jozefu Karlu Viktorinovi (1822–1874).¹⁵ Pocházel z okolí Trnavy.¹⁶ V tomto městě vystudoval gymnázium a teologii v tamním semináři; v roce 1847 byl vysvěcen na katolického kněze. Krátce kaplanoval v Senici a Trstíne, v období let 1850–1852 působil ve Skalici, pak v Ó-Bude a v letech 1855–1866 v Budíně. Od roku 1866 byl farářem v maďarském Visegrádu (Vyšehradu). Ke konci života však u něj vypukla duševní choroba a byl převezzen do ústavu choromyslných v Pešti, kde ale 21. července 1874 spáchal sebevraždu.

Od studií inklinoval k probouzejícímu se slovenskému národnímu hnutí. Sblížil se např. s L. Štúrem, J. M. Hurbanem, A. Radlinským, J. Palárikem a dalšími protagonisty uvedeného hnutí. Od května do prosince 1848 byl za své postoje vězněn v maďarských žalářích a proskribován byl i po porážce revoluce např. za to, že přispíval do Havličkova Slovana. Konečným výsledkem bylo jeho přeložení do maďarského prostředí v roce 1852.

Od mládí byl literárně činný, publikoval zejména v různých dobových novinách. Sám psal s oblibou medailonky slovenských spisovatelů, cestopisné črty a jazykovědné práce. Mimořádné zásluhy o slovenskou literaturu si získal jako vydavatel. V roce 1858 spolu s J. Palárikem vydal almanach Concordia. Slovenský letopis (rozsah VI + 386 s.), odrážející vítězství spisovné slovenštiny, a následně tři ročníky literárního almanachu Lipa (1860, 1862 a 1864), v kterých vyšla díla předních slovenských literátů.¹⁷ Sám – vedle redakční práce – do nich opakovaně přispěl, např. v prvním ročníku cestopisem Výlet do Mehádie a Bielohradu, do druhého ročníku životopisem Jána Kalinčiaka a již vzpomínaným příspěvkem o hradu Buchlově, a konečně ve třetím ročníku otiskl Výlet na more Jaderské a překlady Slovenské dievča na Dolnej zemi od J. Eötvöša a Emeljan Pugačev od K. Fremela. V posledním svazku otiskl ještě příspěvek Myšlienky inojazyčných mužov výtečných (s. 369–392), který však ostře zkritizoval J. M. Hurban pro „údajný“ materialismus; následně se Viktorin ze slovenského literárního života stáhl, což bylo jistě na škodu národnímu hnutí.

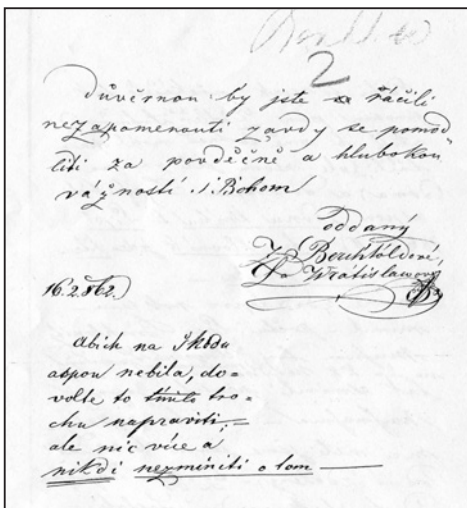
Až příliš idealizovaný obraz slovenského drotára, který nechal J. Viktorin zhotovit pro první ročník svého almanachu Lipa.

Na dokreslení jeho portrétu snad lze ještě uvést, že v roce 1860 vydal populárně pojatou gramatiku slovenské řeči, psanou ovšem německy (Gramatik der slowakischen Sprache),¹⁸ že podporoval finančně Matici slovenskou, již posléze odkázal svou knihovnu, a konečně že podpořil finančně založení slovenského gymnázia v Kláštore pod Znievom, jednoho ze tří, které na Slovensku krátce působily po roce 1860 (další dvě byla v Revúci a Martine). Nepochybně tedy muž zasloužilý naší pozornosti.

Vraťme se nyní k Viktorinově práci o hradu Buchlově.¹⁹ V úvodu stati uvádí, že článek sepsal jednak na základě svých dvou někdejších návštěv památky v letech 1847 a 1850 (přičemž při první návštěvě si dojmy poznamenával do svého deníku, dnes nedochovaného), jednak že pro vylíčení minulosti objektu použil starší spis J. Müllera z roku 1837.²⁰ Pokud jde o jeho dojmy, zajímá jej pověstná buchlovská lípa, která má v sobě cosi neobyčejného. Své dojmy z ní komentuje slovy: „Čo sa nám mnohokrát nemožným byť zdá, v živote uskutečnené nachádzame, na výstrahu toho, aby sme nikdy ľahkomysľne nezapierali možnosť udalostí, keď ich naším obmedzeným rozumom hneď pochopiť a odúvodniť v stave nie sme.“ Že by právě zde tkvěla volba jména pro jeho almanach (Lipa)?²¹ Dále připomíná, podobně jako D. Sloboda ve svém deníku, nádherný výhled z hradní věže a rovněž existenci nedalekého Velehradu, který vidí jako někdejší sídlo moci a slávy velkomoravského království. Kromě dalších zajímavostí cituje již uvedené verše J. M. Hurbana, které zapsal do pamětní knihy 21. září 1847 při jejich společné návštěvě. Posléze konstatuje: „Vďačnú uznanosť zasluhuje terajšie panstvo buchlovské, že ačkoľvek už od poldroha stoletia v osade Buchloviciach v novovystavenom utešenom kaštieli prebýva, predca pamätihodný hrad Buchlov z lásky k umeniu a šlechetnej pohnutky ku zachovaniu významných starožitností s nemalými zajiste útratami v dobrom stave udržuje a od zborenia zachováva.“ Po následném popisu historického vývoje hradu a jeho šlechtických držitelů končí celou stat' připomenutím osobnosti Žigmunda Berchtolda a jeho manželky Ludmily, o níž v závěru píše: „Zvláštneho poznamenania zasluhuje, že manželka Žigmunda hraběnka Ludmila, rozená Vratislav z Mitrovic, pamätlivá svojich slovanských predkov, nie len vedomosť reči česko-slovenskej sebe nadobudnula, ale aj lásku k národu svojmu slovom a vznešeným príkladom rozširuje a snahy sem smerujúce podporuje, jako sa o tom spisy a noviny české veľarazy chvalitebne zmienili. Je teda i hraběnka táto, jako nebožtík Leopold, nie len šlechetná a ľudomilná názvom, ale opravdu skutkom, za čo jej dobrorečí prítomnosť a vďačná pamiatka u potomstva ju jiste neminie.“ Podotkneme ještě, že Viktorinův článek o Buchlově doprovází jednoduchá veduta hradního kopce bez stromů na svazích, v nižší části pak s vinohradem a před ním se třemi postavickami, snad poutníky na hrad, převzatou a poněkud upravenou podle rytiny z Müllera díla z roku 1837.²²

Pokud tedy J. Viktorin věnoval druhý svazek svého literárního almanachu Lipy Ludmile Berchtoldové, mohli bychom předpokládat, že před jejím vydáním dotyčnou oslovil a upozornil ji, že v jejím obsahu bude i příspěvek o Buchlově, s autorovým očekáváním, že oslovená přispěje nějakou peněžní částkou na vydání a stane se tak jakousi mecenáškou uvede-

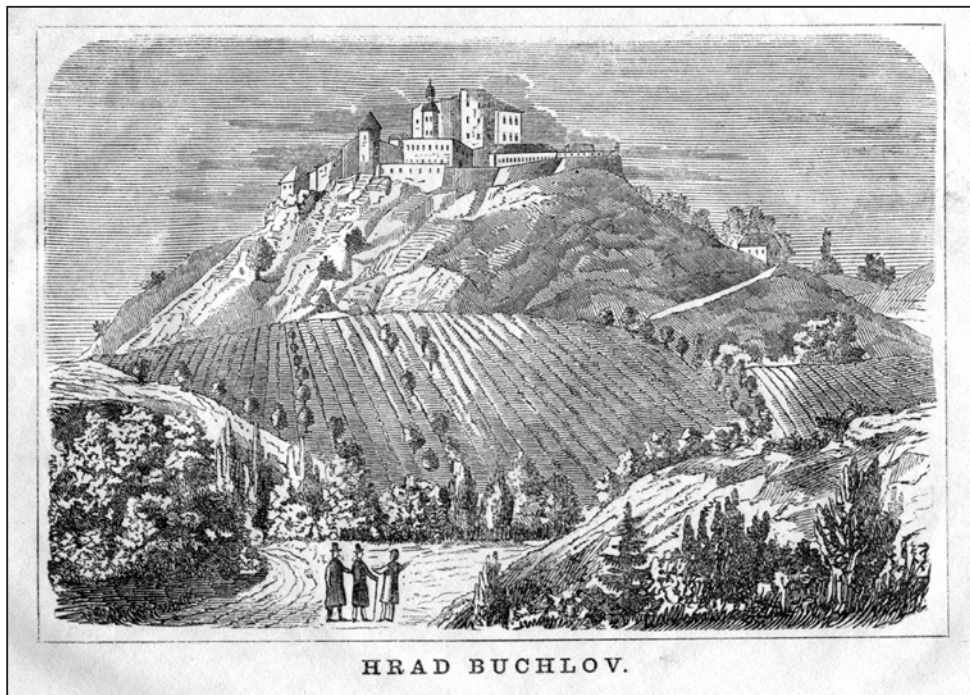

Závěr listu Ludmily Berchtoldové z 16. února 1862 včetně dovětku slibujícího Viktorinovi jakousi odměnu.

ného díla. Možná tomu tak bylo, písemnostmi to ale doloženo nemáme. Ovšem tyto vztahy vydáním almanachu neskončily. Dokládá nám to totiž sedm zachovaných dopisů Ludmily Berchtoldové z let 1862–1865, uložených ve Viktorinově pozůstalosti a dosud neznámých;²³ reciproční Viktorinovy listy se ale v pozůstalosti L. Berchtoldové nenachází.

Z uvedených sedmi autentických dopisů L. Berchtoldové je šest psáno česky, jeden z větší části německy a jen kousek česky. Čtyři z nich jsou datovány (rokem 1862 tři, jeden z roku 1865), u zbývajících tří je časové zařazení obtížné. Z dotyčných listů je zřejmé, že autorka se s češtinou nemálo potýkala, že byla pod vlivem německé gramatiky, že špatně skloňovala a psala dlouhé, šroubované zformulované věty. Ocenit ovšem musíme její snahu česky vůbec psát.

V prvních třech českých listech z roku 1862 evidentně reagovala na právě vyšlý nový svazek Lipy.²⁴ V dopise z 16. února se nejprve omlouvá, že ještě nepoděkovala (zřejmě za zasláný almanach): „*Toho příčina, že ačkoliv nijak má sprostota nestačí Vám vysloviti překvapné povzbuzení za vše odeslané, přece jsem nechtěla, by za mě někdo psal spise, nežli zapálenina oka, přitom onemocněný manžel zde přítomen, i dcera naše, která se k nám odebrala na nějaký čas a k temu síla nepřijemných zábavek mně totiž dosaváde překázelo.*“ Lituje, že již není k dispozici buchlovický lékař Hirt, který před časem zemřel, a také, že není zámožná (!), aby své díky potvrdila skutky. Prosi dále, aby ji Viktorin odeslal dvanáct kusů právě vydané Lipy a také tři kusy jeho slovenské Gramatiky z roku 1860, sepsané ovšem v němčině (Gramatik der slowakischen Sprache). Zdůrazňuje, že do svátku sv. Josefa by chtěla mít aspoň jednu Lipu a jednu Gramatiku. Upozorňuje, že již rok je přímo v Buchlovicích pošta a že je tedy možné zaslat zásilku přímo; jako druhou možnost uvádí zaslání přes Severní dráhu Ferdinandovu, vedoucí nedaleko Buchlovic. Konečně vyřizuje pozdrav manžela a prosí, aby se Viktorin za oba pomodlil. Posléze přidává dovětek naznačující, že Viktorinovi zaslává přece jen jakousi finanční podporu, ale chce, aby o tom nikde nehovořil.

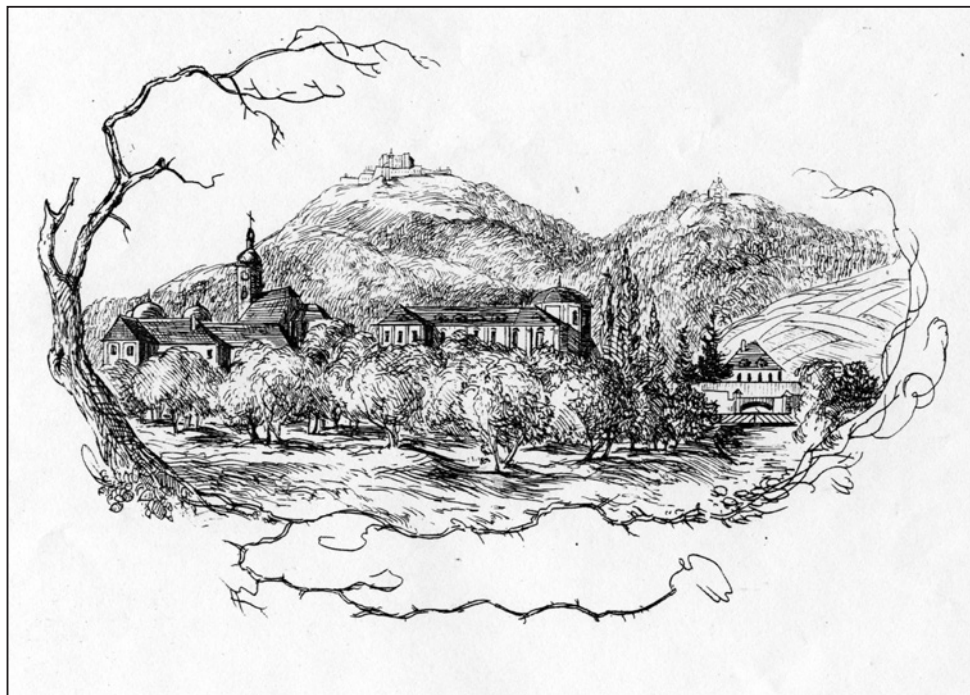

Obrázek otištěný u Viktorinova článku v druhém ročníku almanachu Lipa, s dílčí úpravou převzatý ze starší německé publikace J. Müllera o hradě Buchlově z roku 1837.

Sotva o týden později, 22. února 1862, píše paní Ludmila další, nutno říci poněkud zmatený list. Úvodem se opět omlouvá za roztržitost, danou přítomností „naší milé dcery“, a mnoha povinnostmi, takže zapoměla odeslat jakési dvě knížičky. Činí tak nyní a do dopisu přikládá ještě psaníčku „pánu profesorovi“, který žije v klášteře.²⁵ Následuje hodně nejasná pasáž o jakémsi hudebním nástroji, resp. o zaslání informací o něm. Dopis následně zůstal pár dní ležet na autorčině stole; teprve 3. března jeho původkyně ve chvatu dopsala ještě žádost, aby ji Viktorin zaslal čtyři exempláře prvního ročníku Lipy a až bude možné, ještě šest exemplářů Viktorinovy Gramatiky.

Dne 23. března 1862 na Buchlově datuje Ludmila Berchtoldová svůj třetí dochovaný list. Týká se opět Viktorinových prací. Zámecká paní chce zaslat dvanáct svazků Lipy „Jetošní 1862“, z toho čtyři svázané a osm nesvázaných. Pak žádá o obrázek Drotara, aspoň osmkrát, který byl jako frontispis otištěn u prvního ročníku almanachu. Přála by sobě ještě dva svazky prvního ročníku Lipy s podotknutím, „je-li možná, buď spíše než později“. Z listu se ještě dozvídáme, že Ludmilin manžel Zikmund získal na poslední velehradské pouti jakési vyobrazení „našich slovanských patronů sv. Crhy a Strachoty“, čili sv. Cyrila a Metoděje.²⁶

Poslední datovaný dopis L. Berchtoldové pochází z dubna roku 1865. Zdá se, že autorka listu se poněkud děsí dobového společenského a politického kvasu a útěchu i řešení hledá v duchovní sféře, tj. ve víře v Boha: „Čas plyne a ulpívá mezi neskončenými starostmi, strachu před budoucností a bédákování[m] rozličném přítomných dob lidu velmi právě nyní splašeným, neb to ora et labora se jemu všelijak a předivnými způsoby zrušuje, překáží a oddaluje rozličně; nevíme, leda ty ponadání, jaké to ještě následky mítí bude. Pobožností snad se smíří Bůh všemohoucí k milosti a pomoci přispěti nám, proto aby spravedlivost, která nebesa proráží, panovala a náruživosti dusila [a] krotila.“

Perokresba použitá v záhlaví jednoho z nedatovaných listů Ludmily Berchtoldové.

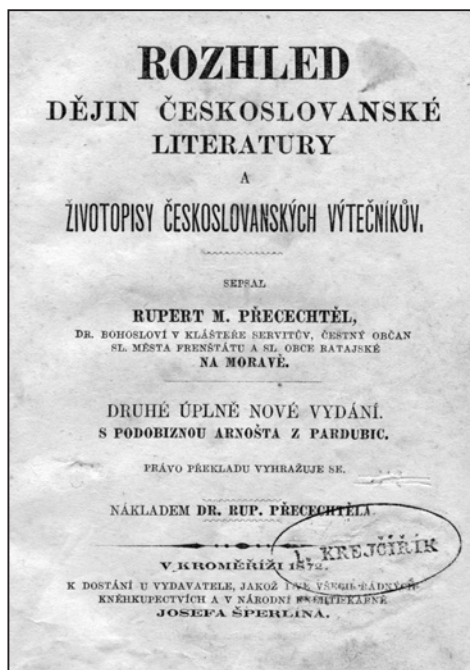
Poněkud filozoficky a duchovně laděný dopis měl ovšem zvláštní osud. Dne 28. července do něj autorka připsala, že se jí uvedené „psaníčko“ dostalo opět do rukou, i když už myslela, že je již dávno odeslané. Omlouvá se adresátovi: „*Já mám vždy i za manžela atd. mnoho co psát a se starat, takže i postonávám mezi tím*“. Ovšem ani poté list neodešel, jak svědčí další přípis L. Berchtoldové z 28. listopadu 1865: „*Zasej uplynulo asi pět měsíců a hle to psaní zde leží, nevím, proč se mu nechce z tu odtud nežli tak, že toho nejní hodno*.“ Snad po uvedeném datu roztržitá zámecká paní psaní přece jen odeslala.

Následné tři listy jsou nedatované. V dopise psaném z větší části německy²⁷ se autorka dožaduje jednak prvního Viktorinem redigovaného almanachu, který má tak milý název (tj. almanachu nazvaného Concordia – svornost), jednak se poněkud upejpá, protože slovenský kněz ji zřejmě požádal o fotografii (zároveň žádal i o foto jejího manžela). Paní Ludmila si následně recipročně zase žádá Viktorinovu fotografii s tím, že bude zařazena do hradních sbírek. Další česky psaný list snad navazuje na předchozí, protože autorka se těší, že již mají Viktorinovu podobiznu, „*kerouž můj milý manžel na Buchlov zvěčnil a s vašimi složenými knihami ozdobuje přítomnost a i budoucí časy!*“ Dále se zmiňuje o tom, že právě dočetla první svazek Lipy a že se jí líbil zejména Viktorinův cestopis,²⁸ popisující jeho zážitky z cesty na Balkán v roce 1856. Slibuje, že bude dále pokračovat v četbě jakýchsi Viktorinem zaslanych knih.

Zbývá list poslední, kde je jen neúplné datum (22. listopadu). Dle obsahu se ale zdá, že by mohl být napsán v listopadu 1861, kdy Viktorin připravoval svůj almanach s článkem o Buchlově k tisku. Hraběnka se v něm více zmiňuje o svém manželu Zikmundu Berchtoldovi s tím, aby Viktorin, „*zdaliž se to ještě připsati dá*“, se o něm v připravované stati nějak zmínil.²⁹ Z úvodu listu totiž vyplývá, že uvedeného dne ráno (tj. onoho 22. listopadu) obdržela patrně Viktorinův rukopis, nebo spíše již korekturu jeho článku,³⁰ a na uvedenou zásilku považovala paní Ludmila, ač neduživá, za nezbytné hned odpovědět. Byl by to tedy její dopis Viktorinovi nejstarší.

Zmíněný list nám přináší ještě jinou pozoruhodnost. V jeho záhlaví je totiž perem kreslená, velmi hezká veduta buchlovického zámku, vlevo s tamním kostelem a v dáli se siluetou hradu Buchlova a vedlejšího vrchu s kaplí sv. Barbory. Kresba svědčí o poučené ruce, pro kterou malůvka jistě nebyla prvotinou. Pokud ale uvedený dopis psala L. Berchtoldová ve chvatu, jak naznačuje obsah, můžeme se jen domnívat, zda byla autorkou uvedených kresby, protože její zhotovení trvalo jistě nějaký čas. Ovšem autorkou mohla být, pokud malování patřilo k jejím zálibám a kresbu měla připravenou již dříve³¹ a nyní se chtěla Viktorinovi nějak odvděčit. Zda ovšem zámecká paní při své často zdůvodňované vytíženosti ještě malovala, zůstává otázkou pro další výzkum.

Několik dopisů nalezených v pozůstalosti slovenského obrozence, literáta a katolického kněze Jozefa Viktorina, autora příspěvku o hradě Buchlově, otištěném v almanachu Lipa

Titulní list knihy R. Přecechtěla z roku 1872, v níž byl zveřejněn životopis Zikmunda Berchtolda.

z roku 1862, nám přibližuje jeho vztahy s hraběnou Ludmilou Berchtoldovou, spolumajitelkou panství Buchlovice a hradu Buchlova. Jejich obsah dokládá, že hraběnka uměla psát, byť dosti kostrbatě, i česky, že to byla paní oddaná rodině, jejímiž záležitostmi a péčí o ni byla časově značně vytížená. V jejím myšlení se snad odráží zemské vlastenectví a také jisté sympatie k českému prostředí, spíše pragmaticky pojatých na základě romantického vztahu k české minulosti.

V dané souvislosti je celkem pochopitelné, že odebrala několik desítek svazků almanachu Lipa s Viktorinovým příspěvkem o hradě Buchlově, kterými jistě obdarovávala své příbuzné a známé. Zajímavější by ovšem bylo zjistit, proč odebrala od téhož autora téměř desítku jeho německy psané gramatiky slovenské řeči (tj. gramatiky vítězí spisovné slovenštiny) a komu je následně věnovala.

V kontextu výše řečeného by nepochybně bylo žádoucí, aby její osobnosti věnovali historici větší pozornost, zvláště když je v její pozůstalosti dochováno množství jejích autentických dopisů i jiných dokumentů. Prozatím, spíše vizuálně a s jistou pietou, si ji můžeme připomenout v kapli sv. Barbory na vrchu Modla vedle hradu Buchlova, kde je pochována spolu se svým manželem; jejich památku připomíná klasicistní náhrobek v podobě anděla s uhasínající pochodní.

Článek vychází s podporou Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Poznámky:

- 1 Z bohaté literatury např. H o s á k, Ladislav, L o u d a, Jiří a Z e m e k, Metoděj, eds. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. [Sv.] 1, Jižní Morava*. Praha: Svoboda, 1981, s. 66–70, a následně i heslo Buchlov, s. 70–73; S a m e k, Bohumil. *Umělecké památky Čech, Moravy a Slezska I*. Praha 1994, s. 315–318; K o h o u t e k, Jiří. *Hrady jihovýchodní Moravy*. Zlín: Archa, 1995. 165 s.; P l a č e k, Miroslav. *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri, 2001. 768 s.; J a n i š, Dalibor a K o h o u t e k, Jiří. Hrad Buchlov a jeho úloha ve fortifikačním a správním systému středověké východní Moravy. *Slovácko* 44, 2002, s. 167–181.
- 2 Původně byla uložena v Moravském zemském archivu v Brně, fond G 138, Rodinný archiv Berchtoldů. Tam se však nyní nenachází a není uložena ani ve fondu Velkostatek Buchlov.
- 3 V o l d á n, Vladimír. Vztahy moravských obrozenců k hradu Buchlovu. *Sborník Matice moravské* 85, 1966, s. 161–169.
- 4 F i š e r, Zdeněk. Hrad Buchlov a Přerovsko v minulém století. In: *Minulost Přerovska: sborník prací z dějin přerovského regionu*. Sv. 8. Přerov: Muzeum J. A. Komenského, 1992, s. 7–9; Ž i l a v s k ý, Bořek. *Buchlov: historie a příběhy hradu*. Hýsly: Alcor Puzzle, 2006, s. 135–137.
- 5 F i š e r, Zdeněk, ed. *Korespondence Daniela Slobody se Samuelem Jurkovičem*. Brno: Matice moravská, 2005. Prameny dějin moravských; sv. 11. Daniel Sloboda – Dokumenty; 5, s. 158. Jurkovičův dopis Slobodovi z 16. 8. 1847.
- 6 F i š e r, Zdeněk, ed. *Korespondence Daniela Slobody s Jozefem Miloslavem Hurbanem*. Brno: Matice moravská, 2009. Prameny dějin moravských; sv. 18. Daniel Sloboda – Dokumenty; 4, s. 82. Hurbanův dopis Slobodovi z 11. 9. 1847.
- 7 F i š e r, Zdeněk, ed. *Daniel Sloboda – Dokumenty. I., Deníky*. Kojetín: KATOS pro Státní okresní archiv Přerov, 2001, s. 105. Širších okolností kolem výpravy Slováků na Buchlov jsem se dotkl v článku F i š e r, Zdeněk. Dopis obrozence Melichara Vladyky příteli Hurbanovi z časů revoluce. *Slovácko* 49, 2007, s. 221–230.
- 8 F i š e r, Zdeněk, ed. *Daniel Sloboda – Dokumenty. I., Deníky*, c. d., s. 162.
- 9 Pamětní knihu návštěv i verše Hurbana a Viktorina uvádí Ž i l a v s k ý, Bořek. c. d., s. 136.
- 10 *Lipa: národní zábavník I*. Budín 1860.

- 11 Její pozůstalost uložena Moravský zemský archiv v Brně, fond G 138, Rodinný archiv Berchtoldů. Viz B r ä u n e r, Vilém a H a m e r n í k o v á, Anna, eds. *Rodinný archiv Berchtoldů: (1202) 1494–1945: inventář*. Brno: St. archiv, 1967, s. 89–95. Inventáře a katalogy fondů St. archivu v Brně; č. 24.
- 12 Srovnej úvod z katalogu fondu G 138, s. 11.
- 13 Ž i ž l a v s k ý, Bořek. c. d., s. 140–144.
- 14 P ř e c e c h t ě l, Josef Rupert Maria. *Rozhled dějin československé literatury a životopisy československých výtečníkův*. Kroměříž: R. M. Přecechtěl, 1872, s. 151. Podobnou charakteristiku přináší i první encyklopedické dílo vydané v českých zemích, (*Riegrův Slovník naučný*. Sv. I., Praha 1860, s. 639 – totiž, že to byla „paní šlechtná a národu svého milovná“. Jen pro zajímavost, Přecechtěl hrad navštívil 12. srpna 1867 a do pamětní knihy poznamenal: „Osvětou k svobodě a slávě.“
- 15 Viz např. hesla In: M a t o v č í k, Augustin, ed. *Slovenský biografický slovník: (od roku 833 do roku 1990)*. VI. *zväzok*, T-Z. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 280–281; nebo M a t o v č í k, Augustin et al. *Reprezentatívny biografický lexikón Slovenska*. Martin: Matica slovenská, 1999, s. 363. Z jiných titulů např. G a š p a r í k, Mikuláš. Jozef Karol Viktorin. *Slovenská literatúra* 10, 1963, s. 405–418; H n i l i c a, Ján. *Jozef Karol Viktorin 1822–1874 e la sua opera editoriale letteraria a gramaticale*. Padova: Ceseo-Liviana editrice, 1979. 178 s.
- 16 Nebyl, jak mylně uvádí Vladimír Voldán, původem Moravan (V o l d á n, Vladimír. c. d., s. 166).
- 17 Např. Jána Kalinčiaka *Reštavrácia*, Jána Bottu *Smrť Jánošíkova*, dramata Jonáše Záborského apod. Hodnocení jeho almanachů přináší S e d l á k, Imrich a kol. *Dějiny slovenskej literatúry I*. Martin: Matica slovenská, 2009, s. 352, 409.
- 18 *Grammatik der slovakischen Sprache*. Zum praktischen Gebrauche bearbeitet, mit einem ausführlichen Wörterverzeichnis und einer populären Chrestomathie versehen von Josef Viktorin. Pest 1860, Seit VIII + 248. Preis 1 fl. 50 kr.
- 19 Poznamenávám, že Viktorinovu práci neuvádí *Bibliografie okresu Uherské Hradiště* z roku 1982, znají ji však někteří autoři, jako již citovaný Bořek Žižlavský (2006, s. 13, též závěrečný seznam použité literatury).
- 20 M ü l l e r, Johann. *Die Herrsburg Buchlau im gesegneten Marchlande*. Prag: Johan Spurny, 1837. 185 s. Obrázek je umístěn jako frontispis s popiskou Ansicht der alten Burg Buchlau in Mähren. Oproti Viktorinovu výřezu je větší, zachycuje i kapli sv. Barbory.
- 21 Název ale Viktorin zvolil spíše dle všeobecně uznávaného symbolu lípy jako stromu Slovanů a Slovanstva vůbec. V úvodu prvního ročníku cituje verše Jana Erazima Vocela, Pavola Dobšinského a Jána Kollára o lípě, což dále podtrhuje samostatná báseň K lipe od Andreje Sládkoviča na s. I a II (Lipa 1860).
- 22 Otiskuje ji i Bořek Žižlavský na s. 141 citované publikace. Viktorin z ilustrace otištěné v Müllerově knize převzal její levou část s hradem a eliminoval část pravou, na které je pohřební kaple. Podobně změnil postavičky, které jsou zachyceny na originále – jezdec na koni, procházející se pár, na cestě ležící pes a z levého rohu přicházející poutník – tak, že zatímco původní zmizely, nově byly do výjevu zakomponovány dvě postavičky pánů s vysokými klobouky, jimž jakoby cestu ukazoval třetí muž s čepicí na hlavě.
- 23 Slovenská národní knihovna v Martine, Literární archiv, fond 25, pozůstalost Jozefa Karola Viktorina, sign. 25 B 6. Ve složce je uložen ještě osmý dopis, psaný německy, ten však s dotýčnou evidentně nesouvisí.
- 24 Pořadatel Lipy datuje závěrečné slovo v Budíně 12. prosince 1861; kniha asi byla k dispozici někdy na přelomu ledna a února 1862.
- 25 Zdá se, že by mohlo jít o prof. Josefa Ruperta Mariu Přecechtěla, člena řádu servitů v Pešti, který s Berchtoldy skrze svá literární a obrazová díla udržoval také jakýsi písemný styk, a to nejen s Ludmilou Berchtoldovou, ale i jejím synem Zikmundem. Viz F i š e r, Zdeněk. Nové dopisy z listáře prof. dr. Ruperta M. J. Přecechtěla. In: Hýbl, František, ed. *Minulost Přerovska: sborník prací z dějin přerovského regionu*. Sv. 9, 1993, s. 105–128.
- 26 Mohlo by se jednat o dílo zmíněného Josefa Ruperta Mariu Přecechtěla, který v roce 1860 vydal obrazové tablo Příchod sv. Cyrila a Metoděje na Velehrad.
- 27 Také hraběčina němčina má poněkud nelogickou až zmatenou skladbu a musím poděkovat kolegovi dr. Slavomíru Brodesserovi, že se mu podařilo z listu „extrahovat“ smysl dopisu.

- 28 V i k t o r i n, Karol. Výlet do Mehádie a Bielohradu. *Lipa I*, 1860, s. 155–212.
- 29 V příspěvku je o Zikmundu Berchtoldovi celkem šest řádků na s. 304: „*Gróf Žigmund Berchtold je velký milovník starožitností, které v svojom hrade opatruje; mluví mimo iných jazykov i maďarsky, rumunsky a slovensky, ktorých rečí známost, zdržujúc sa zamladi u svojho pokrevného grófa Telekyho v Sedmohradsku, a potom za delší čas i na Slovensku, sebe privlastnil.*“ Zda již byly zahrnuty do původního textu nebo zda je Viktorin přidal až po žádosti paní Ludmily, nelze rozhodnout. V každém případě jí autor věnoval dvakrát více textu než manželovi, navíc jí věnoval i verš neznámého básníka. Zda pocházel od Jozefa Miloslava Hurbana, jak naznačuje Bořek Žižlavský (c. d., s. 144), je nejisté.
- 30 Možná, že Viktorin zaslal k tisku již celou připravenou knihu. V závěru dopisu mu totiž Ludmila Berchtoldová píše: „*Lituji, že ani jsem z té krásný knížičky ještě nemohla čísti, aniž toto psaní tak chvatem než pošta odejde jináč psátí jenom.*“ Možné by to bylo, protože pokud Viktorin zaslal knihu po polovině listopadu a adresátka ji obdržela 22. listopadu 1861, pak měl Viktorin zřejmě ještě pár dní na poslední úpravy, protože jeho závěrečné slovo na konci almanachu nese datum 12. prosince 1861.
- 31 List má také jiné rozměry (28 cm výška × 22 cm) než dopisy ostatní (většinou o rozměrech 21 cm výška × 13 cm nebo 22 × 14,5 cm).

PhDr. Zdeněk F i š e r (n. 1952), historik. Pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. století a první poloviny 20. století, zvláště pak na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

Slovak Catholic Priest Jozef Viktorin, Buchlov Castle and Ludmila Berchtold

A b s t r a c t

Several letters found in the heritage of Slovak revivalist, writer and Catholic priest Jozef Viktorin, the author of the contribution on Buchlov Castle, published in magazine *Lipa* in 1862, explain his relationship with countess Ludmila Berchtold, the co-owner of Buchlovice demesne and Buchlov Castle. Their contents prove that Ludmila Berchtold was able to write in Czech too, though in a bit halting way, that she devoted herself to her family, and was absorbed by looking after family matters. Perhaps her way of thinking reflects some patriotism and certainly affection to Czech environment both based on pragmatic thinking stemming from romantic relation to Czech history.

Under given circumstances, it is quite understandable that she bought several issues of almanac *Lipa* with Viktorin's contribution about Buchlov Castle with which she gifted her friends. It would be more interesting to find out why she bought almost ten issues of Viktorin's book on Slovak grammar – written in German – and who she gifted them with.

Within the context of the above mentioned facts it would certainly be desirable for historians to pay much more attention to her personality, especially due to the fact that there are many preserved authentic letters and other documents in her heritage. For the tie being we can remember her visually and with a bit of piety in St. Barbara's Chapel on the hill called Modla, which is next to Buchlov Castle. She is buried there together with her husband under the tombstone in the shape of an angel holding a sinking torch.

Der slowakische katholische Priester Jozef Viktorin, Burg Buchlov und Ludmila Berchtold

Z u s a m m e n f a s s u n g

Einige Briefe, vorgefunden im Nachlass des slowakischen nationalen Wiedererweckers, Literaten und katholischen Priesters Jozef Viktorin, Verfassers eines Beitrags zur Burg Buchlov (deutsch Buchlau), der im Almanach *Lipa* von 1862 abgedruckt wurde, bringen uns seine Beziehungen zu Gräfin Ludmilla Berchtold, Miteigentümerin von Herrschaft Buchlovice und Burg Buchlov, näher. Ihr

Inhalt belegt, dass die Gräfin, wenn auch recht holprig, auch tschechisch schreiben konnte, dass es eine der Familie ergebene Frau war, die mit ihren Angelegenheiten und der Fürsorge um ihre Nächsten zeitlich erheblich ausgelastet war. In ihrem Denken spiegeln sich wohl mährischer Patriotismus und auch gewisse Sympathien für das tschechische Milieu wider, eher pragmatisch aufgefasst aufgrund ihrer romantischen Beziehung zur tschechischen Vergangenheit.

Im gegebenen Zusammenhang ist recht verständlich, dass sie mehrere Dutzend Bände des Almanachs Lipa mit Viktorins Beitrag zur Burg Buchlov kaufte, mit denen sie sicher ihre Verwandten und Bekannten beschenkte. Interessanter wäre es jedoch festzustellen, weshalb sie vom Verfasser fast zehn Exemplare seiner in Deutsch geschriebenen Grammatik des Slowakischen (d.h. der Grammatik der sich durchsetzenden slowakischen Schriftsprache) erwarb und wem sie diese dann widmete.

Im Kontext des oben Genannten wäre es zweifellos wünschenswert, dass die Historiker ihrer Persönlichkeit größere Aufmerksamkeit widmen, insbesondere wenn in ihrem Nachlass einer Vielzahl ihrer authentischen Briefe und andere Dokumente erhalten sind. Vorerst, eher visuell und mit gewisser Pietät, können wir ihrer in der Barbarakapelle auf dem Berg Modla neben der Burg Buchlov gedenken, wo sie gemeinsam mit ihrem Ehemann bestattet ist; dem Gedenken an sie ist ein klassizistischer Grabstein in Form eines Engels mit erlöschender Fackel gewidmet.